

Publicistica Sofiei Nădejde – o modalitate de susținere a crezului său feminist

Florentina Buzea
Facultatea de Litere, Universitatea din București
floryss_bf2001@yahoo.com

Abstract:

Sofia Nădejde (1856-1946), o importantă personalitate a secolului al XIX-lea din societatea românească a găsit în publicistică o șansă de a populariza ideile feministe. Activitatea ei de peste 60 de ani a fost dedicată susținerii drepturilor femeii. Aceasta a polemizat cu personalități masculine ale epocii, printre care și binecunoscutul critic literar Titu Maiorescu.

Cuvinte cheie: Feminism; Drepturile femeilor; Secolul 19; Publicistică

Abstract:

The Journalism of Sofia Nădejde – a Way to Support her Feminist Belief. Sofia Nădejde (1856-1946), an important personality of the 19th century Romanian society, found in journalism a chance to popularize feminist ideas. Her activity, longer than 60 years, was dedicated to supporting women's rights. She debated with masculine personalities of the era, among them the well-known literary critic Titu Maiorescu.

Keywords: Feminism; Women's rights; 19th century; Journalism

Sofia Nădejde¹ a fost una dintre cele mai importante personalități ale culturii și societății românești a secolului XIX. Publicistă, autoare și traducătoare, aceasta s-a făcut cunoscută, în primul rând, prin aparițiile în paginile multor reviste, la care a colaborat sau pe care le-a condus ca redactor. Majoritatea articolelor ei abordează problema emancipării femeii (denumită generic în epocă cestiunea femeilor) iar discursul său este unul critic la adresa societății masculinizate, care nu oferea și femeilor drepturile fundamentale pentru o societate modernă: dreptul la vot și la educație.

Odată cu dezvoltarea societății românești, care cunoaște o nouă etapă spre sfârșitul secolului al XIX-lea, și presa se dezvoltă și multe titluri își fac apariția (fie și pentru scurt timp). Numărul mare de publicații se explică prin dorința redactorilor de a face cunoscute oamenilor multiplele probleme ale societății iar situația defavorabilă a femeii în societate și lipsa drepturilor acesteia a determinat apariția unei presei feministe destul de consistentă. Un prim pas în răspândirea acestor idei în societate a fost apariția unei presei care a arătat interes publicului feminin. Principalele reviste – *Amicul familiei*, *Mama și copilul*, *Revista pedagogică*, *Aurora*, *Femeia română* (toate conduse de femei) – au criticat nivelul scăzut al învățământului fetelor din orașe și lipsa școlilor de fete de la sate. Multe reviste și-au continuat activitatea și în secolul următor cu același program: *Femeia*, *Femeia – jurnal neopolitic*, *Femeia Bas-Ami*, *Femeia și familia*, *Femeia elegantă*.

Astăzi, militantismul sau pledoaria pentru drepturile femeilor reprezintă, în sens larg, feminismul. Acesta «înseamnă recunoașterea faptului că, indiferent de timp și spațiu, femeile și bărbații sunt inegali în privința raportului de putere pe care o au, atât în viața personală, cât și în societate» (Miroiu, Dragomir, 2002: 121-122). Pledoaria Sofiei Nădejde trebuie analizată, însă, în contextul epocii sale, aceasta susținând, în fond, o emancipare a întregii societăți, nu numai a femeii, ceea ce demonstrează viziunea ei socialistă.

Nu trebuie neglijat faptul că nicăieri în spațiul european femeia nu avea un profil mai luminos. La sârșitul secolului al XIX-lea teoria lui Cesare Lombroso asupra femeii a fost îmbrățișată de mulți bărbați care căutau să susțină că ei dețin o superioritate înăscută față de femei. Cartea cu titlu sugestiv *Femeia criminală și prostituata*, apărută în 1895, era cunoscută intelectualilor români împreună cu alte

¹ Sofia Nădejde (1856-1946) a fost scriitoare, publicistă, traducătoare, care s-a afirmat în campania de emancipare a femeii. Alături de soțul ei, I. Nădejde, a condus mișcarea socialistă formată la Iași, publicând constant în revistele și ziarele vremii: *Femeia română*, *Basarabia*, *Contemporanul*, *Evenimentul literar*, *Adevărul*, *Universul* etc. În opera sa literară se resimte influența discursului său publicistic, autoarea preferând o tematică ce vizează situația femeii în societatea contemporană (*O iubire la țară*, Iași, 1895; *Patimi*, București, 1903; *Robia banului*, București, 1906; *Părinți și copii*, București, 1907) A fost considerată cea mai erudită femeie română a secolului al XIX-lea.

subiecte asemănătoare dezbătute în presa străină (preponderent franceză), precum problema „creierului femeii”.

În spațiul românesc, în secolul al XIX-lea, încep să iasă la suprafață moravurile, să fie analizate, și în final reglementate de către contemporani. Prostițuția devine o problemă dezbătută și oficializată în 1862. Deși aceasta era practică de un număr restrâns de femei (cârciumărese, podărese, celetnice, posadnice, țiitoare), prostițuția era asociată cu locul unde lumea devenea mai vulnerabilă prin actele socializării: băutură, joc, bârfă. În București exista chiar harta erotică a orașului, zonele rău famate fiind marcate cu felinare roșii (Pârvulescu, 2007: 19). Principalele conotații negative erau: obținerea unei prosperități materiale prin prejudicierea patrimoniului bărbatului, câștigarea afectivității masculine în detrimentul soției și copiilor legitimi și crearea unui climat imoral prin încurajarea și perpetuarea desfrâului feminin (Roman, 2009: 277). O altă operă cu impact în Europa a fost cartea lui Fr. Engels *Originea familiei, a proprietății private și a statului*. Aceasta a fost tradusă și în limba română de către Ioan Nădejde, chiar soțul Sofiei Nădejde, ceea ce a ajutat-o să-și argumenteze discursul feminist și să devină una dintre cele mai vehemente voci care au susținut drepturile femeii. Este evident faptul că opiniile referitoare la statutul femeii, precum și argumentele în susținerea drepturilor pentru femei au fost influențate și de opera lui Engels. Principalele idei ale lui Engels referitoare la statutul femeii, atât în societate cât și în familie, vizau o emancipare socială: în plan social femeia este egală cu bărbatul și are aceleași drepturi ca și acesta; în familie femeia are un rol mai mare decât bărbatul, femeia ocupându-se atât de îngrijirea casei și a bărbatului, dar și de creșterea copiilor- ceea ce implică dezvoltarea sănătoasă a societății. Prin urmare cine este mai eficient societății în ansamblul ei? De ce trebuie femeia să îndure rușine în fața bărbatului? Aceste idei și probleme vor fi adesea dezbătute de Sofia Nădejde ori de câte ori situațiile îi vor da șansa, atât în articolele sale cât și în creațiile literare.

Tot sfârșitul de secol al XIX-lea a adus, în plan european, noi orizonturi în receptarea negativă a femeii. Ideile filosofului austriac Otto Weininger, deși încă nepublicate în cartea ce va apărea abia în 1903, *Sex și caracter*, erau agreate de mulți filosofi. La numai 23 de ani va apărea la Viena teza sa de doctorat, care va avea un imediat succes. Cu toate că va fi și contestat, datorită capitolului în care susține că femeia, prin natura ei, nu poate fi decât mamă sau curtezană, acestei idei au creat destule polemici în care spiritul misogin al veacului și-a găsit temeiul.

În această perioadă, profilul femeii a suferit o serie de modificări, de la imaginea angelică impusă de romantici, la profilul femeii active cerut de o societate în schimbare. La transformarea modului de percepere a femeii au contribuit teoriile lui Charles Darwin, care nu au adus o imagine luminoasă asupra femeii. Un aspect negativ al acestei cestiuni făcea referire la creierul femeii considerat mai mic decât al bărbatului, fapt ce implica o capacitate de dezvoltare intelectuală inferioară, potrivit susținătorilor, precum Titu Maiorescu. Interesul pentru aceste probleme, care implicau femeia, s-a văzut în plan autohton prin publicarea a numeroase cărți cu titluri sugestive, prin conferințele care dezbăteau aceste subiecte și chiar prin punerea în scenă a unor piese de teatru ce ilustrau aspecte esențiale din viața femeii.

Revistele, de a căror apariție se leagă numele Sofiei Nădejde și activitatea ei militantă pentru drepturile femeii, sunt foarte multe. Potrivit *Dictionarului presei literare românești (1790-2000)* de Ion Hangiu, nu mai puțin de 43 de publicații se înscriu în sfera de activitate publicistică a autoarei, care și-a dedicat aproape toată viața presei (din cei 90 de ani pe care i-a trăit, 1856-1946, timp de peste 60 de ani a fost prezentă în peisajul presei românești). Născută Sofia Băncilă-Gheorghiu, autoarea a semnat articolele cu numele Sofia Nădejde, cu pseudonimul S.G., împreună cu soțul Ion Nădejde, la *Contemporanul* (Straje, 1973: 475-476) sau Elisabeta, Eva, Sonia, Sorina, Vanda D (Academia Română, 2005: 542).

Sofia Nădejde este cunoscută mai mult ca făcând parte din mișcarea socialistă de la Iași, alături de soțul ei, Ion Nădejde. Totuși, debutul publicistic este legat de mișcarea pentru emanciparea femeii și de cotidianul *Femeia Română*, condus de actrița Maria Flechtenmacher, ziar social și literar, care apăra drepturile femeilor. Impulsionată de alte femei scriitoare care promovau constant emanciparea femeii în paginile revistelor pe care le conduceau (*Femeia Română* - Maria Flechtenmacher,

Mama și copilul - Maria Rosetti). În paginile acestei publicații Sofia Nădejde a scris articole despre: mișcarea feministă din țară și din străinătate debateri asupra problemelor de actualitate și polemici privind teoriile pseudoștiințifice privind inferioritatea femeii.

Primul ei articol, intitulat *Cestiunea femeilor* este de fapt o continuare a problematizării deschise de doamna Maria Flechtenmacher într-un număr anterior, cu privire la teoriile darwiniste ale vremii, care erau speculate de bărbați pentru a arăta inferioritatea femeii față de aceștia (Mihăilescu, 2000: 78-81). Bărbații susțineau că femeile au creierul mai mic decât aceștia, ceea ce ar însemna și o inteligență mai redusă, punând femeia pe o poziție inferioară bărbatului. Trebuie menționat faptul că în acel moment erau răspândite peste tot în lume tezele lui Charles Robert Darwin. Naturalistul englez publicase deja până în 1878 *Originea omului și selecția sexuală*, operă care cunoscuse în trei ani încă o reeditare. Din păcate înțelegerea greșită a teoriilor sale a dat curs multor conflicte între popoare, clase sociale, între femei și bărbați. Cel mai grav lucru îl reprezenta încercarea de a aplica societății teoriile lui Darwin și a argumenta pe baza acestora sau a justifica diferitele inechități sociale.

Articolul Sofiei Nădejde vine să încurajeze femeile și să dezmintă concluzia bărbaților că femeia e incapabilă de orice dezvoltare. Denigrarea femeilor în mod public, prin articole care susțineau inferioritatea acestora față de bărbați, era cunoscută Sofiei Nădejde din presa străină; publicații precum *Le Nord* și *La Liberté* erau citite de către aceasta. În scrisoarea adresată Mariei Flechtenmacher (articolul reprezentând de fapt o scrisoare), Sofia Nădejde își exprimă sentimentele provocate de citirea unui articol denigrator la adresa femeilor, tocmai din aceste publicații străine: articolul *Creierul femeilor* din revista *Le Nord*, articol preluat din *La Liberté*.

Pentru dezmintarea concluziei bărbaților din acest articol, Sofia Nădejde aduce argumente atât științifice cât și de bun simț: inteligența nu e direct proporțională cu cantitatea creierului, deoarece asta ar dovedi că o maimuță Saimire ar fi mai inteligentă decât un bărbat; prostimea nu ar trebui atribuită în mod malițios femeilor căci fenomenul simplu al asemănării băieților cu mamele și a fetelor cu tații, arată că, prin alternanță, sunt generații de bărbați mai inferiori decât femeile.

De la această prezentare a argumentelor sale, Sofia Nădejde trece la prezentarea defectelor societății românești care duc la stoparea emancipării femeii, implicit la devenirea acesteia un egal bărbatului. Cu toate că nu învinovățește în mod direct, cuvintele ei vizează bărbatul ca factor decizional în viața femeii, sub statutul său diferit: om politic, tată, iubit, soț, om: «suntem acuzate că nu învățăm, dar avem școli?»; «ne schimonosim spre a putea tatăl să găsească prin frumusețea fetei sale un ginere mai bogat»; «sfârșiți odată tratamentul cel copilăresc, ce ne dați, - adică de a ne lăuda în prezență, de a ne ceda la orice capriciu sub cuvânt că suntem femei, de a ne săruta mâinile și a ne compara cu îngerii, iar în absență a ne trata de paria!»; «slave menite a perpetua genul omenesc; «voim să ne tratați ca pe niște oameni egali» (Mihăilescu, 2000: 86).

Discursul publicistic al Sofiei Nădejde este unul foarte lucrat. Ea este conștientă că singura ei armă este cuvântul, pe care-l mănueie cu tărie, utilizând un ton radical. Tonul instructiv, pedagogic, de la începutul articolului, când se adresa femeilor, se schimbă acum. Sofia Nădejde chiar subliniază această exprimare violentă și o motivează: modul de exprimare verbală rămâne totuși exprimare, chiar și în formele ei violente, în timp ce tratarea (referindu-se la atitudine violentă) înseamnă a acționa în mod direct, iremediabil: «Mă exprim în mod violent, pentru care vă veți supăra, nu-i așa? Eu numai mă exprim, dar dv. ne tratați chiar în mod nu violent, ci barbar!» (Mihăilescu, 2000: 87).

În același stil și cu aceeași problematică, Sofia Nădejde va mai publica articole precum *Starea femeilor și mijlocul prin care se pot emancipa*, în *Femeia Română*, revistă care avea abonați în Austro-Ungaria, Italia și Franța. Impulsionată de mișcările literaturii occidentale cu privire la emanciparea femeii, Sofia Nădejde speră ca mesajul ei să se alăture scriitoarelor din țările menționate mai sus, colaborând la *Femeia Română* până în 1881.

În 1879, Ion și Gh. Nădejde tipăresc primul ziar socialist, *Besarabia*. Aici, deși ziarul reprezenta un protest contra răpirii Basarabiei, Sofia Nădejde va colabora și

va publica o rubrică cu tematică feministă, încercând cu orice ocazie să aducă în discuție rolul neînsemnat pe care femeia îl are în societatea românească. Rubrica, al cărei titlu va varia între *Momente din istoria femeiei* și *Momente din viața femeiei*, se va întinde pe parcursul a șapte numere (nr. 1, 3, 4, 5, 6, 7, 9.), iar scriitoarea va semna abia ultimul articol al rubricii. Sofia Nădejde va prezenta statutul femeii de-a lungul timpului la diferite popoare, dezvoltând mai mult statutul femeii turce și al celei franceze, întrucât acestea au avut o influență vădită asupra mentalității femeii române. Din păcate ziarul apare doar un an, fiind ulterior suprimat de autortăți. În acest caz Sofia Nădejde se aseamănă autoarelor engleze din secolul al XVIII-lea (Lady Mary Wortley Montagu, Eliza Haywood, Charlotte Lennox), având un parcurs publicistic perseverent, publicând articole, editând reviste, editând alte reviste când acestea au fost interzise, totul pentru a-și atinge scopul urmărit: revindicarea drepturilor pentru femei.

În anul 1881 apare în peisajul editorial ieșean *Contemporanul. Revistă științifică și literară*, al cărei redactor era Ion Nădejde. Revista își propunea încă din primul număr să informeze publicul despre cum privește știința contemporană lumea, implicit femeia. De acest lucru s-a ocupat Sofia Nădejde, încercând cu ajutorul materialismului și darwinismului să prezinte necesitatea emancipării femeii. Pleidând pentru idei democratice precum dreptul la vot egal, dreptul egal la învățatură, egalitatea în drepturi a femeii cu bărbatul, Sofia Nădejde încă din primul număr face un apel *Către femei*, urmat de articolele: *Despre egalitatea celor două sexe*, *Femeia și legea*, *Emanciparea femeii*, *Educațiunea femeii*, *Prostituția* etc.

În articolul *Către femei* Sofia Nădejde definește cestiunea femeii ca o problemă ce făcuse deja mult zgomot în alte țări, dar mai cu seamă în America, în timp ce în societatea românească abia se auzise de ea. Motivația situației consta într-un spirit apatic ce stăpânea femeile, dar și într-o societate care oferea mai multe drepturi bărbatului decât femeii. În acest context Sofia Nădejde consideră că străduința femeilor din alte țări pentru a se emancipa și a scăpa de malițiozitățile bărbaților, poate deveni model și pentru femeile din România.

Analizând educația femeii în comparație cu cea a bărbatului Sofia Nădejde ajunge la un rezultat dezamăgitor:

În ce constă educația noastră? În a vorbi franțuzește, danța, cânta, în a face oarecari întorsături de fraze comice dar fără nici un fond serios; [...] câteva rudimente de matematică, științe naturale, istorie, geografie; [...] educațiunea noastră era finită în 7 sau 8 ani, din care jumătate la studiu, iar jumătate la lucru de mână, muzică etc., ceea ce nu face mai mult decât un pătrariu din timpul de studiu al bărbaților (Nădejde, 1881-1882 a: 2).

Conștientă de faptul că articolele sale aveau un mare impact în societate, sau cel puțin mizând pe această idee, Sofia Nădejde și-a îndreptat adesea discursul către autoritățile statului. Aceasta saluta inițiativa unor miniștri precum Vasile Conta, care se ocupa de instrucțiunea femeii pe un teren egal cu al bărbaților, și era foarte contrariată văzând cum anumite femei, profesoare, nu susțineau proiectul necesității educațiunii femeii (Nădejde, 1881-1882 a: 4).

Din cauza acestor păreri diferite din societatea românească, Sofia Nădejde în articolele sale nu are o atitudine radicală numai față de bărbați. Adesea este sancționată părerile femeilor care nu-i înțeleg demersul. Prin emanciparea femeii Sofia Nădejde nu are în vedere depășirea emancipării bărbaților și punerea acestora în inferioritate. Principiile susținute sunt progresiste și au în vedere emanciparea întregii societăți, indiferent de sex, iar pentru reușita acestui progres femeile trebuie să lupte: «Este de datoria tuturor femeilor care pot de a căuta a se instrui cât mai mult, căci atunci vor putea mai cu înlesnire lupta pentru emanciparea sexului întreg» (Nădejde, 1881-1882 a: 4).

În viziunea Sofiei Nădejde emanciparea omului este strict legată de fenomenul cultural. Un rol important în emancipare era atribuit lecturii, dar nu neaparat a romanelor ci mai ales a revistelor care încercau să popularizeze știința, cum era și cazul *Contemporanului*. Un alt rol semnificativ îl aveau conferințele publice. Al treilea rol era atribuit formării școlilor pentru adulți, educația permanentă fiind foarte importantă, întrucât societatea era într-o vizibilă transformare care necesita o instruire continuă.

Într-un alt articol, *Femeia și legea*, Sofia Nădejde comentează prevederi din

Constituție care vizau statutul femeii prin raportare la bărbat: art. 195 «Bărbatul e datoriu protecțiune femeii, femeia ascultare» (Nădejde, 1881-1882 b: 83) Discuții privind modificarea Constituției din 1866 au avut loc încă de la proclamarea ei. Ceea ce trebuia schimbat, nu erau numai anumite articole sau legi ale statului ci și mentalitatea. În principal, mentalitatea populară este combătută de Sofia Nădejde. Aceasta analizează anumite proverbe și ziceri din popor: «bărbatul el e stăpân, el e capul tuturor din casă», «femeia nebătută, ca moara neferecată», «Cocoșul trebuie să cânte la casă și nu găina», «femeia să asculte de bărbat», «femeia să se teamă de bărbat», «câinele e mai credincios decât femeia, pe dânsul îl bați și el tot îți linge mâna, pe când femeia ca mai ba» (Nădejde, 1881-1882 b: 83). Toate aceste credințe nu vin decât să oprească emanciparea femeii.

De asemenea, Sofia Nădejde își exprimă punctul de vedere cu privire la anumite credințe cu tentă religioasă. Vorbe precum «femeia e zămislită de Dumnezeu și terminată de Satan» sau «femeia e din coada mâței» nu sunt în părerea autoarei decât idei folclorice de mare spirit. Dar pe cât de hazlii par în a le analiza, pe atât de dăunătoare, consideră autoarea, sunt odată cu folosirea lor. De aceea, Sofia Nădejde va începe și o luptă acerbă împotriva credințelor vechi ale românilor referitoare la viața femeii, încercând să demonstreze că acestea sunt de vină pentru formarea părerii greșite a bărbatului față de femeie.

Deoarece în lupta de emancipare a femeilor se vedea uneori numai o intenție de dobândire a drepturilor politice (votul, dreptul de a participa la viața publică și de a avea acces la funcții și demnități publice), Sofia Nădejde răspunde prin discursul său feminist acestor temeri. Dl. Teiuleanu², un participant activ la viața politică a vremii, își exprimă dezaprobarea față de emanciparea femeilor deoarece considera că «a emancipa femeile însemnează a le duce cu grămada în Cameră și în Senat» (Nădejde, 1881-1882 c: 326). Răspunsul Sofiei Nădejde nu întârzie să apară: «Nu înțelegem prin emancipare aceea ca câteva zeci de femei să meargă la cameră [...] sau ca să doarmă după cum să ubișnuiește acuma» (Nădejde, 1881-1882 c: 330).

Articolele culminează cu *Răspuns D-lui Maiorescu în chestia creierului la femei*, articol ce deschide etapa polemicilor *Contemporanul- Junimea*, continuate de C. Dobrogeanu-Gherea. Acest articol este un răspuns dat lui Titu Maiorescu, în urma conferinței sale *Darwin și progresul intelectual*, din mai 1882, ținută la Ate-neul Român, conferință precedată de altele, pe aceeași temă. Anul 1882, ultimul din viața savantului Darwin, este anul în care controversatele lui teorii au fost punctul de plecare pentru multe polemici. Titu Maiorescu în conferințele sale, deși se aliniaza programului “Contemporanului”, prin dorința de a împărtăși lumii ultimele descoperiri în domeniul științei, provoacă nemulțumire susținând inegalitatea biologică și, mai ales, intelectuală a femeii față de bărbat. Articolul Sofiei Nădejde vine să someze părerea lui Maiorescu. În articol este reprodusă o parte din conferința lui Titu Maiorescu, în care acesta susține că femeia este mai puțin inteligentă decât bărbatul. Opoziția dintre cele două sexe, susținută de Maiorescu, este evidentă. Acesta refuză total ideea de emancipare a femeii (considerând-o precipitată și cam nerealizabilă), având o temere nejustificată: conducerea lumii de către femei. Ideea unei lumi conduse de femei, a unei revolte universale a femeilor și reclamarea drepturilor politice pare că-l înspăimânta pe Maiorescu, văzând afirmațiile sale. Cuvintele lui scot la iveală un bărbat care, fie bravează, fie e atât de sincer încât produce până și indignarea unei femei de astăzi: «Cum am putea în adevăr să încredințăm soarta popoarelor pe mâna unor ființe a căror capacitate craniană e cu 10 la sută mai mică?» (Nădejde, 1881-1882 d: 875). Deși în viața de zi cu zi Titu Maiorescu s-a dovedid înconjurat de prezențe feminine față de care a manifestat o vădită slăbiciune, misoginismul manifestat în conferința sa pe tema *creierului femeii* este similar cu cel exprimat în câteva rânduri în jurnalul său: «Toate femeiele merit numele de *schwaches Geschlecht*; unde sunt 2 femei laolaltă, trebuie să fie *Krahwinklereien*» (Maiorescu, 1975: 25).

Concluziile lui Maiorescu sunt sistematic combătute de Sofia Nădejde. Pentru a avea un discurs cât mai convingător, aceasta se folosește de un conglomerat de argumente (fie ele cu putere de analiză sau nu) bazate pe lecturile parcurse din mulți autori: Darwin, A. Babel, Stuart Mill, H. Spencer, Letourneau, Manouvrier. Valorificând la maximum aceste lecturi, articolele ei devin o adevărată șansă de popularizare a științei și ideilor științifice din epocă.

² Constantin Teiuleanu (1862-1883), publicist și om politic, implicat în mișcarea socialistă din orașul Pitești. Principala sa activitate jurnalistică a desfășurat-o la revista *Cultura*.

După ce demonstrează că afirmațiile lui Maiorescu nu au valoare generală, deoarece mărimea creierului depinde și de greutatea corpului (față de care trebuie să fie într-un raport direct proporțional), Sofia Nădejde prezintă starea femeii în societatea română, unde este divizată în femei culte și femei din popor, femeia cultă. Femeia din popor e victima nefericită a contextului social al vremii: «care cu toată mizeria și cu toată barbaria bărbatului nu e mai puțin inteligentă decât dânsul»; «mică minoritate din care bărbații au făcut o jucărie, [...] o defaimă și o tratează de proastă [...] o ființă care să-i desfăteze în orele libere» (Nădejde, 1881-1882 d: 878-879).

Femeia cultă e văzută de Sofia Nădejde divizată în două categorii: femeile burgheziei și femeia ceea ce ar trebui să fie. Se observă aici influențele gândirii socialiste. Putem spune că atitudinea Sofiei Nădejde nu este a unui spirit feminist pur, ci ea acționează prin prisma ideologiei socialiste. Astfel, femeile burgheze «defaimă munca și o privesc ca înșoșitoare, a căuta să placă pentru a putea trăi e nobil, a munci e rușine» (Nădejde, 1881-1882 d: 879). Iar femeile obișnuite, adevăratele femei, sunt cele care au dat societății un Victor Hugo sau V. Conta. Sofia Nădejde încearcă o mitizare a femeii prin exemplele pe care le propune, sugerând că aceasta contribuie la sporirea inteligenței umane, prin transferul genetic transmis generațiilor viitoare. Privirile Sofiei Nădejde se îndreaptă și în spațiul rusesc, unde caută femei-model: «multe din ele pentru a se instrui au părăsit casa părintească, au părăsit luxul și au trăit de multe ori în mizerie cu puținele lecții ce puteau căpăta» (Nădejde, 1881-1882 d: 880).

Autoarea aduce în discuție și problema religiei. Refuzând să folosească termenii „credință” și „Biblie”, Sofia Nădejde pune pe seama prejudecăților vechi această *cestiune a creierului la femei*. Civilizația creștină (mai precis cea iudaică veterotestamentară la care face referire), dar și civilizația indiană sunt exemple negative în ceea ce privește respectarea statutului unei femei. Ea aduce în discuție probleme precum: femeia - proprietatea bărbatului, statutul femeii sterpe.

Finalul articolului aduce o notă reconciliantă. Titu Maiorescu este invitat să combată adevărul demonstrat de Sofia Nădejde că femeile (ținând cont de raportul greutate creier/greutate trup) sunt mai inteligente.

Activitatea publicistică în scopul recunoașterii drepturilor femeii nu s-a oprit aici. Au urmat articolele: *Iarăși creierul femeii. După Dl Manouvrier (Dedicație d-lui Maiorescu)*, *Libertatea femeii în prelegerea D-lui Missir*, *Trebuie să lucreze femeile pentru drepturile politice?*, *Femeia și creștinismul*, *Sunt femeile inferioare bărbaților?* Sofia Nădejde a abordat problematica feminină tratând și alte teme referitoare la viața femeii, teme folclorice, încercând să sublinieze stadiul de emancipare la care se află femeia și de la care ar trebui să se ridice. Articolele sale folclorice nu au o valoare științifică, ci o valoare pur informativă, cu accente sociologice. În acest sens, Sofia Nădejde scrie articolul *Credințele religioase la români*, sau face expuneri asupra unor subiecte: *Monogamia*, *Despre poligimie*, *Poliandrie*, *Găteala*, *Hrana*.

Sofia Nădejde nu a fost singură în campania de emancipare a femeii. Întreaga redacție a acordat o atenție deosebită femeii prin temele abordate: alcoolismul, abandonul copiilor, divorțul etc. *Contemporanul*, pledând pentru emanciparea femeilor, s-a arătat și în acest caz ca o publicație distinctă. Ion Nădejde, redactorul-șef, s-a ocupat cu traduceri din Fr. Engels și în special cu lămurirea aspectelor care vizau femeia din opera *Originea familiei*, a proprietății private și a statului, tradusă între 1885-1886 în paginile revistei.

După activitatea avută anterior în publicistică, în care genurile folosite au fost polemicile și articolele scurte, în serii, înscrise unei rubrici cu titlul sugestiv, autoarea înțelege că discursul publicistic i-a acordat șansa de a populariza ideile feministe și, prin renumele dobândit în timp – de cea mai erudită femeie română a secolului al XIX-lea, privilegiul de a fi ascultată. Deși activitatea feministă a autoarei are în centru un discurs publicistic redundant, repetarea sub diferite forme a aceluiași mesaj a fost una din strategiile Sofiei Nădejde, care puncta într-unul din articolele ei acest lucru: „Este un fapt știut și ușor de priceput că o idee, o cunoștință, o simțire, pentru a se întipări în mintea noastră, cere să fie repetată des, să nu fie lăsată-n părgănire; altfelu încet-încet deprinderea cea nouă, ideea cea nouă, cunoștința cea nouă se slăbește și se pierde” (Nădejde, 1894: 3). Implicată

și în viața politică, Sofia Nădejde va publica și alte articole, în publicații cu orientare socialistă: *Drepturile omului (Femeia și socialismul)*, *Munca (Rolul femeii în mișcarea socială)*, *Almanahul social-democratic*.

Fiind mereu alături de mentorul grupării socialiste de la Iași, Constantin Dobrogeanu-Gherea, Sofia Nădejde va publica în 1893 în revista editată de acesta, *Literatură și știință*, două articole: *Unde mergem și Evoluția familiei*. Urmând programul revistei, aceasta va îmbina prezentarea științifică cu literatura, mai exact cu exemple din opere literare. Aceste exemple din literatura universală (din Antichitate până în perioade recente) dovedesc faptul că autoarea e conștientă că o operă exprimă mentalitatea epocii în care este scrisă. Plecând de la acest principiu ea va expune statutul femeii.

Începând cu decembrie 1893, pentru Sofia Nădejde apariția *Evenimentului literar* a reprezentat o nouă etapă în afirmarea drepturilor femeii, dar mai ales sublinierea rolului acesteia într-o societate marcată adesea de „evenimente literare”. Publicație în descendența *Contemporanului*, revista va apărea mai întâi la Iași, apoi în București, datorită mutării soților Nădejde aici. Deși în această revistă, al cărei director figurează din 2 mai 1894, Sofia Nădejde nu publică articole feministe, găsim totuși un articol care ne arată interesul acordat de redacție, publicului feminin. Animat de spiritul feminist al epocii, Constantin Mille, un alt reprezentant de seamă al grupării socialiste ieșene, va formula exact rolul pe care femeia îl va avea în relație cu literatura: femeile în timp vor deveni, fie scriitoare, fie clientela literaturii scrise. În articolul *Femeia și literatura* menționează că femeile «vor deveni clientela literaturii naționale, a acestei literaturi sănătoase care începe să se nască, plină de viață și de suferințele lumii în care trăim» (Mille, 1894: 1).

Susținătoare a egalității femeii cu bărbatul se va dovedi Sofia Nădejde și prin articolele publicate în *Lumea nouă științifică și literară* (1895-1896), unde a colaborat permanent pe toată perioada apariției. Problemele de ordin social care vizau viața femeii erau puse în discuție.

Implicată în problemele de educație ale timpului său, Sofia Nădejde va desfășura o activitate de colaborare intensă, începând cu 1904, la revista *Albina*, patronată de Spiru Haret. În această revistă, timp de mai mult de zece ani, va publica articole pe teme educaționale, despre familie, articole științifice, dar și schițe, povestiri, teatru. O campanie importantă dusă de redacție este cea împotriva alcoolismului iar Sofia Nădejde tratează în articolele sale răspândirea acestui viciu în rândul femeii: *Unde duce băutura*, *Lupta împotriva băuturilor spirtoase*, *Cât costă băutura pe un popor*, *Congresul Internațional de la Budapesta împotriva beției*, *Relele băuturilor spirtoase*, *Ispita băuturii*, *Lupta împotriva băuturii*, *Lupta împotriva alcoolului*, *Alcoolismul și officina*, *Spiritul otrăvitor*, *Alcoolul și crimele etc.*

Revista noastră este o altă publicație, sub conducerea Constanței Hodoș, la care a colaborat Sofia Nădejde alături de Elena Farago, Elena Văcărescu, Alice Călugăru. În articolul *Ce voim*, autoarea definește orientarea feministă a revistei, subliniind interesul redacției de a prezenta organizațiile de femei existente în țară, prezentarea rolului femeii în familie și în societate, încurajarea manifestărilor artistice ale acestora și lupta împotriva unor vicii ce pot dăuna demnității femeii: alcoolismul, corupția, jocul de cărți și luxul nepotrivit (Nădejde, 1905, p. 3).

O ultimă revenire în plan publicistic a Sofiei Nădejde are loc în 1937. La ziarul *Adevărul* în această perioadă se formase o grupare feministă care de asemenea promova drepturile femeii, încercând să contureze în rubrica cu nume sugestiv *Femeile între ele*, portretul femeii de-a lungul timpului și din toate locurile de pe glob. Din paginile rubricii aflăm că îndeletnicirile cu care se afirmaseră în societate femeile se diversificaseră: Milița Petrașcu era sculptoriță, Profira Sadoveanu - romancieră, Adina Paula Moscu și Rodica Maniu - pictorițe, Otilia Cazimir - poetă, Eta Mănescu, Marga Căplescu și Marie-Ange Călcăulescu - voleibaliste³. Alături de figuri feminine pregnante ale epocii - Hortensia Papadat-Bengescu, Iza-bela Sadoveanu, dar cu viziuni îndreptate mai mult asupra femeii citadine, Sofia Nădejde vine să readucă în prim plan problema sățencei. La vârsta de 81 de ani, cu o viață de aproape o jumătate de secol petrecută în orașele țării, Sofia Nădejde se întoarce la tema des abordată - situația femeii de la sat.

În articolul *Îmbunătățirea stării economice a sățencei*, Sofia Nădejde nu realizează un portret idilic al femeii din mediul rural. Conștientă de schimbările care au loc în viața satului, aceasta militează pentru ajutarea femeilor cu îndeletniciri

³ Alte personalități feminine: Ella Negruzzi (1876-1948) prima femeie avocat din România și Maria Cuțarida Crățunescu (1857-1919) prima femeie doctor în medicină de renume mondial din România.

casnice de cusut și țesut, considerând «absolut trebuitor de a i se procura mașini de tors, de cusut și ateliere mecanice de țesut; i s-ar ușura mult munca și ar fi de adevărat ajutor economiei sătești» (Nădejde, 1937: 2). Această soluție este cea mai potrivită pentru stoparea emigrării sătencelor la oraș.

Nu în ultimul rând, atunci când vorbim despre Sofia Nădejde ca precursoră a feminismului românesc, trebuie să acordăm atenție și traducerilor sale. Lucrarea tradusă în 1891, *Chestia lucrătoarelor și a femeilor de acuma*, aparține Clarei Zetkin, celei datorită căreia s-a serbat pentru prima dată ziua femeii, ca zi internațională. Această implicare a Sofiei Nădejde, de a spori șansele de emancipare a femeilor, alături de alte femei din întreaga lume justifică prezența ei într-o publicație recentă, *Biographical Dictionary of Women's Movements and Feminisms in Central, Eastern and South Eastern Europe, 19th and 20th Centuries* (Mihăilescu, 2006: 360-362), activitatea autoarei fiind reprezentativă pentru România în acest sens. Activitatea Sofiei Nădejde a fost remarcată și în plan autohton, de numele acestei autoare legându-se o propunere legislativă dezbătută în Parlamentul României în anul 2006, în vederea înființării Premiului Național Sofia Nădejde, care ar fi fost acordat pentru activitățile deosebite în susținerea egalității în drepturi a femeii. Propunerea legislativă a fost inițiată de doamna deputat Gabriela Crețu, iar printre motivele enunțate pentru instituirea acestui premiu s-au enumerat: activitatea militantă a Sofiei Nădejde pentru emanciparea femeii și polemica acesteia cu Titu Maiorescu în susținerea aceleiași cauze.

BIBLIOGRAFIA

CĂRȚI

Dicționarul general al literaturii române, (2005), vol. III (L-O), București, Editura Univers Enciclopedic.

Maiorescu, Titu (1975), *Jurnal și epistolar*, vol. I, București, Editura Minerva.

Mihăilescu, Ștefania (2000), *Din istoria feminismului românesc. Antologie de texte (1838-1928)*, Iași, Editura Polirom.

Miroiu, Mihaela, Dragomir, Otilia (2002), *Lexicon feminist*, Iași, Editura Polirom.

Pârvulescu, Ioana (2007), *În intimitatea secolului 19*, București, Editura Humanitas.

Vișinescu, Victor (1972), *Sofia Nădejde. Monografie*, București, Editura pentru Literatură.

Straje, Mihail (1973), *Dicționar de pseudonime*, București, Editura Minerva.

CAPITOLE ÎN CADRUL UNEI PUBLICAȚII

Mihăilescu, Ștefania (2006), «Sofia Nădejde», în De Haan, Francisca, Daskalova, Krasimira, Loutfi, Anna, *Biographical Dictionary of Women's Movements and Feminisms in Central, Eastern and South Eastern Europe, 19th and 20th Centuries*, Budapest-New York, Central European University Press, pp. 360-362.

ARTICOLE

Mille, Constantin, «Femeia și literatura», *Evenimentul literar*, an I (1894), p. 1.

Nădejde, Sofia, «Către Femei», *Contemporanul*, anul I (1881-1882), pp. 2-6.

Nădejde, Sofia, «Femeia și legea», *Contemporanul*, anul I (1881-1882), pp. 83-85.

Nădejde, Sofia, «Răspuns D-lui Teiuleanu», *Contemporanul*, anul I (1881-1882), pp. 326-330.

Nădejde, Sofia, «Răspuns D-lui Maiorescu în chestia creierului la femei», *Contemporanul*, anul I (1881-1882), pp. 873-881.

Nădejde, Sofia, «Rolul femeii în mișcarea socială», *Munca*, anul V (1894), p. 3.

Nădejde, Sofia, «Ce voim», *Revista noastră*, anul I (1905), nr. 1, p. 3.

Nădejde, Sofia, «Îmbunătățirea stării economice a sătencei», *Adevărul*, an LI (1937), p. 2.

Roman, Nicoleta, «Prostituția în orașele Țării Românești (1829-1859)», *Revista istorică*, tom XX (2009), nr. 3-4, p. 277-290.